

UDK 226.6+227 Paulus, S.
225-055.2
Pregledni članak
Primljeno 11. 1. 2011.
Prihvaćeno 14. 2. 2011.

Sveti Pavao i žene

Jasmina Juroš*

Sažetak

Sveti Pavao ima za reći o ženama više od ostalih pisaca Novoga zavjeta. On piše o ženama koje su u ranoj Crkvi imale određenu ulogu, a s točke njegova učenja možemo promatrati i žene iz Isusova društva te bolje razumjeti zašto je kršćanstvo bilo radosna vijest i za ženu. Ovaj članak želi osvijetliti Pavlov teoretski i konkretni stav prema ženama. One su bile njegove bliske suradnice, a njihova se uloga u ranoj Crkvi nije razlikovala od uloge muškaraca. Žene su na čelu kućnih crkvi u kojima vrše svoje karizme udijeljene im od Boga za izgradnju Crkve. Njihovu jednakost s muškarcima jamčilo je krštenje koje je, za razliku od obrezanja, i ženama otvorilo ulazak u narod spašenih. Ipak, pojedini kontroverzni retci koji iznose proturječne stavove o viđenju ženske uloge izazivaju sumnju o Pavlovu autorstvu spornih redaka.

Ključne riječi: Pavao, rana Crkva, žene, muškarci, služba, jednakovrijednost, različitost, brak

Uvod

Pavlov stav o položaju žene u Crkvi oduvijek je poprište dviju teorija: one koja je žene ušutkivala i one koja ih želi vidjeti u ministerijalnoj službi. Poteškoće u tumačenju pojedinih redaka javljaju se zbog proturječnih izjava, ali i zbog činjenice da se ni Isus, ni Pavao nisu izravno bavili pitanjem žena. Također, treba imati u vidu da je Sveto pismo obilježeno granicama svjetonazora i kulture u kojoj su tekstovi nastajali, premda se kršćanstvo nikad do kraja ne poistovjećuje s njima.

Uzevši u obzir ulogu koju je imao Isus u Pavlovu životu i misli, nesumnjivo je bio pod utjecajem onoga što je znao o mjestu žene u Isusovoj službi¹. Isusov stav prema ženama inaugurirao je njihov drukčiji položaj, koji će se posebno očitovati u praksi Crkve u apostolskom vremenu. Imajući u vidu mjesto koje žene zauzimaju u zajednicama i molitvenim skupovima, čini se da je nadvladano načelo nejedna-

* Jasmina Juroš, dipl. teol., Papinsko sveučilište Svetog Križa. Adresa: Piazza di Sant'Apollinare 49, 00186 Rim, Italija. E-pošta: jjuros2008@gmail.com

1 Jerome Murphy O'Connor, Cettina Militello, Maria Luisa Rigato, *Paolo e le donne*, Cittadella Editrice, Assisi, 2006, 21.

kosti karakteristično za židovsku tradiciju². Upravo će Pavao postaviti temelje jednakosti, kako među spolovima, tako i među nacijama i društvenim staležima: *Nema više: Židov–Grk! Nema više: rob–slobodnjak! Nema više: muško–žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!* (usp. Gal 3, 28).

1. Žene u Pavlovim zajednicama

Ambijent u kojemu nastaje prva Crkva nije hram ni sinagoga, nego obiteljska kuća, u kojoj su kršćani *lomili kruh te u radosti i prostodušnosti srca zajednički uzimali hranu, hvaleći Boga i uživajući naklonost svega naroda* (usp. Dj 2, 46). U svakoj od tih kuća nalazi se žena koja stvara toplinu obiteljskog ozračja i gostoprimstva. Pavlovski spisi i Djela apostolska daju nam uvid u ulogu žena koje su se, rame uz rame, s Pavlom i ostalim apostolima borile u širenju Radosne vijesti. One su također upravljale crkvama koje su se okupljale u njihovim kućama. Žene u prvoj Crkvi bile su uvjerene i velikodušne misionarke koje su bile spremne i dati život za Evanđelje.

1.1. Lidija, prva europska kršćanka

Evanđelje je došlo u Europu po Lidiji, bogatoj trgovkinji u Filipima³. Pavao ju je susreo duž rijeke Gangas, u vrtu u kojemu je s još nekoliko žena obavljala jutarnju pobožnost. On i njegovi suputnici započeli su *razgovor s okupljenim ženama* (usp. Dj 16, 13).

Nakon što je *Gospodin otvorio njezino srce da prihvati Pavlove riječi, pokrstila se ona i njezin dom*, te je *primorala* Pavla i njegove suradnike da *ostanu u njezinu domu* (usp. Dj 16, 11–15)⁴. Otvorivši vrata svoje kuće Pavlu, Lidija je postala stupom apostolske Crkve, Pavlovom majčinskom prijateljicom i majkom mlade Crkve, a njezina kuća kolijevkom kršćanstva u Europi⁵. Lidijina kuća bila je mjesto utočišta Pavlu i Sili nakon njihova oslobođenja iz tamnice (usp. Dj 16, 40) i odmor nakon napornoga dnevnog rada, gdje su u intimnom prijateljskom krugu mogli pripovijedati o svojim uspjesima i neuspjesima⁶. Lidijino krštenje označuje ujedno kraj diskriminacije koja je ženama sprječavala ulazak u narod spašenih, u koji su pobožni židovi (muškarci) ulazili obrezanjem. I u tom smislu kršćanstvo je bilo doista radosna vijest za žene⁷.

2 P. Gelot, *La donna nel Nuovo Testamento*, Edizioni San Paolo, Milano, 1996, 92.

3 Usp. Josef Holzner, *Pavao: život i poslanice*, Verbum, Split, 2008, 190.

4 Pavao je, prihvativši Lidijinu ponudu, učinio iznimku u ustaljenoj praksi odbijanja gostoprimstva koje su mu nudile zajednice. Usp. Isto, 176.

5 Schneller je o ženama u Filipima napisao: »Stoje kao svete pojave pred vratima Europe i dovikuju svim našim sestrama da je kršćanskim ženama našega kontinenta u Crkvi povjerena sveta misija, to jest misija da budu svećenice; njima je prvima bila povjerena ona sveta vatra koja je Europu učinila sretnom i velikom.« Isto, 190–191.

6 Usp. J. Holzner, *Pavao...* 192.

7 Usp. Giuseppe Pulcinelli, »Paolo e le donne nella Chiesa: Febe (Rim 16, 1–2); Lidia (At 16, 11–15, 40)«, *Lateranum* 70, 2004, 177.

1.2. Žene na čelu kućnih crkvi

Pavao neke od svojih suradnica naziva službenicima (*diakonoï*), suradnicima (*synergoi*), misionarima (*apostoloi*), a mnoge su imale službu poučavanja i propovijedanja (usp. Rim 16. 1. 3. 7; Fil 4, 2. 3; Dj 16, 26). Ta područja njihovih nadležnosti bila su neuobičajena za grčko-rimski svijet, a iznenađujuća za židovstvo⁸.

Pavao govori o suradnji *svih* u širenju Radosne vijesti (usp. Fil 1, 3–7), što uključuje i žene kao njegove *suzajedničare* u *utvrđivanju evanđelja* i u *milosti*. Posebnu pozornost izazivaju Evodija i Sintiha, koje Pavao naziva *suradnicama*, jer su se u *evanđelju borile zajedno* s njime, moleći ih da budu *složne u Gospodinu* (usp. Fil 4, 1–3). Činjenica da su se njih dvije borile zajedno s Pavlom podrazumijeva i njihovo sudjelovanje u istoj službi koju je imao Pavao. Izrazi njegova divljenja te činjenica da su ovdje jedine imenovane sugerira mogućnost da su bile na čelu kućnih crkvi⁹. Pavao zasigurno ne bi tražio pomoć u rješavanju spora među njima dvjema da uistinu nije riječ o ženama važnim za tamošnje crkve¹⁰.

Glagol iz prethodnog citata Pavao koristi također za opis vlastite službe: glagol *raditi* (*truditi se*) označuje onoga koji ima službu upravitelja (usp. 1Kor 3, 8; 15, 10; 2Kor 11, 23; Gal 4, 11; Fil 2, 16; Kol 1, 29; 1Sol 3, 5). Kako Pavao koristi isti termin i u slučaju žena, za pretpostaviti je da im priznaje službu identičnu njegovoj¹¹. Prema W. Cotter, barem šest žena od trinaest koje Pavao spominje imale su službu upravljanja, a to su: Apija, Kloja, Priska, Feba, Evodija i Sintiha¹².

1.2.1. Kloja, Pavlova suradnica između Korinta i Efeza

Kloja je žensko ime koje se povezuje s crkvama u Korintu i Efezu. Pavao ne govori neposredno o njoj, nego spominje njezine: *Klojini mi, braćo moja, o vama rekoše da među vama ima svađa* (1Kor 1, 11). Pavao ovdje ne kaže: *Općenito se govori*, kao u 1Kor 5, 1, nego kao izvor informacije navodi Klojino ime. To znači da ona kao dobro informirana ima određenu ulogu u korintskoj Crkvi. Pavao je upravo na osnovi te informacije odlučio napisati pismo Korinćanima, što ukazuje na posebnost njezine uloge. Ona je dakle izabrana kao službena izjaviteljica, možda zbog trgovačke aktivnosti između dva grada ili jednostavno stoga što je bila pouzdana i sposobna žena za tu vrstu zadatka¹³.

1.2.2. Priska, Pavlova suradnica u Korintu i Efezu

Pavlova suradnica čije se ime najčešće spominje u Novom zavjetu je Priska. Umanjenica Priscila javlja se tripot u Djelima apostolskim, a Priska tripot u plovskim spisima.

8 Usp. Giancarlo Biguzzi, *Paolo e la donna*, Paoline, Milano, 2009, 171.

9 Usp. G. Pulcinelli, *Paolo...*, 165.

10 Usp. J. M. O'Connor, C. Militello, M. L. Rigato, *Paolo...*, 64.

11 Usp. isto, 16.

12 G. Biguzzi, *Paolo e la donna*, Paoline, Milano, 2009, 169.

13 Usp. isto, 140.

Prvi susret Pavla i Priske dogodio se u Korintu. Došavši iz Atene, Pavao je pronašao posao kod Priske i njezina muža Akvile, koji su bili šatorari (usp. Dj 18, 1–3). Tekst koji najbolje opisuje njihov odnos je Pavlov pozdrav rimskoj zajednici (usp. Rim 16, 3–5), u kojemu spominje Akvilu i Prisku kao svoje *suradnike* (*synergoi*). Sama riječ upućuje na određenu *sinergiju* koja je postojala između njih troje u naviještanju Evanđelja¹⁴. U toj suradnji Akvila i Priska su za Pavlov život *podmetnuli svoj vrat*, na čemu im on zahvaljuje (r. 4). U slučaju same Priske zanimljivo je to da Pavao, od šest puta kad je spominje zajedno s mužem, četiri puta navodi njezino ime ispred muževljeva. To može značiti da je Priska bila aktivnija u apostolatu, dok je njezin suprug bio više angažiran u obiteljskom zanatu¹⁵. U svakom slučaju, riječ je o ženi koja je vjerna Pavlova suradnica, ponekad potpuno autonomna u širenju Evanđelja, koja je Apolona poučila u vjeri. Nije daleko od istine onaj tko bi zamislio Prisku kako Radosnu vijest donosi ženama u Korintu i Efezu, koje su u vlastitome kućanstvu odijeljeno boravile u prostorijama za žene, u koje nije mogao ući muškarac. Ovdje bi Priskina uloga bila nezamjenjiva¹⁶.

1.2.3. *Apija, »broj dva« u Crkvi u Kolosima*

U svojemu najkraćem pismu, Poslanici Filemonu, Pavao po prvi put naslov-ljuje ženu među primateljima pisma: *Ljubljenom Filemonu, suradniku našem, i sestri Apiji, i Arhipu, suborcu našem, i Crkvi u tvojoj kući* (Flm 1, 1–2).

Apija je nazvana *sestrom*, što bi je na prvi pogled moglo okarakterizirati kao običnu vjernicu. Međutim, njezino ime na drugome mjestu među naslovnici-ma pisma upućenog jednoj zajednici ukazuje na to da je bila više od toga. Da je bila obična vjernica, ne bi bila navedena prije Arhipa, Pavlova suborca koji će mu biti vjeran sve do smrti, što upućuje na zaključak da je Apija bila jedan od stupova Crkve u Kolosima, poput Filemona i Arhipa.

1.2.4. *Žena–đakon*

U Pavlovim pozdravima posebnu pozornost plijeni prva osoba koju pozdravlja, Feba. Pridodana su joj tri naslova: ona je *naša sestra*, u smislu sestre po vjeri u Gospodina Isusa, *đakon* (ne »đakonica«) Kenhrejske crkve te *predsjedatelj*¹⁷. Naslov *đakon* ovdje ne podrazumijeva đakonsko ređenje u današnjem smislu, jer hijerarhijsko–ministerijalne službe koje se povezuje s određenim naslovima još nisu definirane, te i naslov *diakonos* ovisi o situaciji i potrebama pojedinačnih crkvi.¹⁸ Na temelju pavlovske uporabe naslova *diakonos* u ovoj poslanici, Feba se ipak razlikuje od drugih vjernika kao osoba autoriteta.¹⁹ Narav njezine službe je svakod-

14 Usp. isto, 144.

15 Usp. isto, 149.

16 Usp. isto, 150.

17 Usp. isto, 169–170.

18 Usp. G. Pulcinelli, *Paolo...*, 169.

19 Usp. isto, 155.

neveno služenje koje podrazumijeva društvenu pomoć, poučavanje, prenošenje evanđelja, možda egzorcizme i liječenje, kao u Filipa (usp. Dj 8, 7).

Nadalje, Feba je bila *zaštitnica* (*prostatis*) mnogima, i samome Pavlu (usp. Rim 16, 2). Glagol *pro-histenai* od kojega dolazi na popisu je karizmi, *prohistamenos*, te se točno prevodi s *koji predsjedava*²⁰. Pro-states u muškom rodu je ugledna titula te može označavati predsjedatelja, glavu, zaštitnika, zapovjednika. U pismu Klementa Rimskog odnosi se na Isusa Krista, vrhovnog svećenika i *prostatēs* (usp. 1Kl 36, 1; 61, 3; 64).

Dok je Feba na putu za Rim, Pavao moli Rimljane da je prime u *Gospodinu*, u duhu kršćanske vjere, što upućuje na to da je tamo imala posebno poslanje. Po svemu sudeći, upravo ona je donijela Rimljanima pergamenski svitak Poslanice. U tom slučaju ona je toj zajednici dala i potrebno pojašnjenje, ali i više od toga. Naime Komentar poslanice Rimljanima svjedoči da je rimskim Židovima obraćenima na kršćanstvo bilo teško pojmiti *Boga od Boga* (jer Bog je samo jedan), a u Rimu nije bilo *nikoga od apostola* da im izloži misterij Kristova križa.²¹ Ako je to točno, u Rimu se nije slavila euharistija prije Pavlove poslanice. Možda je upravo Febina zadaća bila ne samo da poslanicu donese Rimljanima i protumači je nego i da uvede zajednicu u praksu euharistijskog slavlja.

1.3. Žene — službenice?

Ono što Pavao nikad ne dovodi u pitanje jest pravo žene da kao član zajednice *moli i prorokuje* (usp. 1Kor 11, 5), kao što to čine muškarci. Stoga možemo zamisliti ženu koja službuje u Korintu, javno iznosi zahvalnost zajednice zbog primljene milosti i moli Božju pomoć. No uključuje li njihova služba također predsjedanje euharistijskim slavljem?

Bilo bi suviše pojednostavljeno projicirati na prve zajednice razlike u službama prema onome što danas nazivamo *sakramentom reda*. Žene su mogle imati ulogu pravih vođa, koje nisu oblikovane po svećeničkim modalitetima, ali svakako iscrpljuju puno šire instancije kršćanske *diakonie*.²² Njihovo vodstvo je karizmatično, često neformalno, na koje ne možemo projicirati današnje razumijevanje vodstva. Stoga ključno pitanje nije *ređenje žena*, jer u Pavlovo vrijeme još nisu oblikovani crkveni obredi. Tek će u drugome stoljeću apostolska tradicija oblikovati svećeničke službe.²³

20 Usp. J. M. O'Connor, C. Militello, M. L. Rigato, *Paolo...*, 170.

21 Usp. *Ambrosiaster*, »In epistolam ad Romanos«, Prol. 1–3; u: J. M. O'Connor, C. Militello, M. L. Rigato, *Paolo...*, 172–173.

22 Usp. isto, 66.

23 Nasljednici apostola slijedili su njihov običaj da muškarcima povjeravaju svećeničke službe, čime jamče apostolicitet vjere i crkvene strukture. Ako se želi revidirati oblikovanje ministerijalnih službi, nije dovoljno pozvati se na Sveto pismo. Naime nisu Pisma ona koja utemeljuju autoritet apostolske tradicije, nego je apostolska tradicija utemeljila autentično razumijevanje Pisma. Usp. P. Grelot, *La donna...*, 119.

1.4. Žena–apostol

Kad Pavao spominje žene koje su se puno trudile u Gospodinu, služi se terminologijom koju koristi i za muškarce. Stoga ne čudi kad jednu ženu nazove *apostolom* (usp. Rim 16, 7). Iako Isus nije izričito pozvao žene da ga slijede među dvanaesticom apostola, poziv nekih žena iz njegova društva ne razlikuje se puno od poziva dvanaestorice. Dovoljno je sjetiti se Martine kristološke ispovijesti, Samarijanke koja napušta svoj vrč kao asocijacije na napuštanje mreže ili stola carinarnice u pozivu dvanaestorice, ili Marije Magdalene koju tradicionalno nazivamo *apostola apostolorum*²⁴.

Među osobama koje Pavao pozdravlja u Poslanici Rimljanima jednu ženu izričito naziva apostolom. On naime za Andronika i Juniju tvrdi da su *ugledni među apostolima* te da su *prije njega bili u Kristu* (usp. Rim 16, 7). Postoji rasprava o tome kako treba glasiti prijevod: da se *ističu među apostolima* ili da ih *apostoli uzimaju u obzir*. U ovoj nedoumici krije se ustvari predrasuda da su pravi apostoli bili jedino dvanaestorica te da Junija kao žena nije mogla biti apostol.²⁵ Da je Pavao umjesto Andronika i Junije napisao Androniko i Filip, nitko ne bi posumnjao da je riječ o apostolima²⁶. Androniko i Junija bili su apostoli, iako nisu pripadali dvanaestorici. Oni su vidjeli Gospodina prije Pavla i njegova iskustva pred Damaskom (usp. Dj 9, 3–9) te su kao svjedoci uskrslog Krista i oni mogli imati poslanje osnivanja Crkve u Rimu, koja i kao takva ne bi bila manje apostolska.²⁷

1.5. Pavlov ispravak tumačenja Post 2, 21–22

Jedan od kontroverznijih tekstova koji je Pavao napisao o ženama je 1Kor 11, 1: *Krist je glava svakome čovjeku, čovjek je glava ženi, a Bog je glava Kristu* (r. 3). Pavao naime govori o onome što je uvijek bilo uvjerenje u Židova: muškarac je glava ženi u smislu *podrijetla* (prema Post 2, 22 žena je postala od muškarca) i u smislu *glave–gospodara* (kao posljedice pada ljudskog roda, prema Post 3, 16).

U kršćanstvu se također uvriježilo tumačenje da se pod imenicom *čovjek* misli *muškarac*, pa je svakome *muškarcu* glava Krist. To bi značilo da je svakome muškarcu počelo Krist, što s jedne strane proturječi izvješću o stvaranju, a s druge pak ne uzima pravo značenje grčke imenice *anēr* koja označava *ljudsko biće*, dakle *muškarca i ženu*. Prema tome Krist je glava muškarca i žene jer je Spasitelj njegov i njezin.²⁸ Treba također istaknuti da podređenost žene u vidu posredničke uloge

24 Usp. J. M. O'Connor, C. Militello, M. L. Rigato, *Paolo...*, 68.

25 Usp. isto, 172.

26 Valja primijetiti kako je ovdje primijenjena tzv. *hermeneutika sumnje*. Ona pripada feminističkim metodama tumačenja Biblije, koje se načelno ocjenjuje kao nepouzdana u slučaju kad se njima služi feministička teologija. Usp. Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi: Govor pape Ivana Pavla II. i dokument Papinske biblijske komisije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005, 79.

27 Usp. Maria Luisa Rigato, »Presenza viva e marginalizzazione della donna nella chiesa romana delle origini«, *Ricerche Teologiche* 13, 2002, 48.

28 G. Biguzzi, *Paolo...*, 61.

muškarca između Stvoritelja i nje ne poznaje ni izvješće o stvaranju, ni Evanđelje, nego jedino Mojsijev zakon i Rimsko pravo.

Pavao, uzimajući u obzir židovsko razumijevanje teksta, ne želi dokinuti, nego najprije naglasiti razliku među spolovima: *Jer nije muž od žene, nego žena od muža. I nije stvoren muž radi žene, nego žena radi muža* (rr. 8–9). No kako bi spriječio zaključak da je muškarac broj 1, a žena broj 2, Pavao nastavlja: *Ipak, u Gospodinu — ni žena bez muža, ni muž bez žene! Jer kao što je žena od muža, tako je i muž po ženi; a sve je od Boga* (1Kor 11, 11–12).

Pavao prikazuje muškarca i ženu jednakima u dostojanstvu, ali međusobno ipak različitima.²⁹ Njegovo inzistiranje na razlici između muškarca i žene ujedno otkriva kontekst i povod razgovora u kojemu se Pavao izgleda želi distancirati od stava koji ih želi potpuno izjednačiti, a koji je očito vladao liberalnim Korintom³⁰. Stoga je sporne retke moguće parafrazirati ovako: muškarac je u nečemu *drukčiji* od žene (stvoren je neposredno od Boga), a žena je u nečemu *drukčija* od muškarca (od nje se rađa svaki muškarac).³¹

2. Pavlove crkve nakon njegove smrti

Početna obećavajuća i živa prisutnost žena u ranoj Crkvi trajala je tek nekoliko desetljeća. Patrijarhalni etos nije mogao dugo podnositi onu novost koju je Isus inaugurirao, a Pavao prihvatio u poimanju žene, ili je jednostavno nije razumio. To je ujedno vrijeme Pavlovih neautentičnih poslanica koje nastoje skloniti žene iz javnoga u privatni prostor. Točnije, vrijeme cara Nerve (96–98. g.), kad više nije bilo apostola prve generacije, bilo je pogodan trenutak za ponovnu *judaizaciju* kršćanske zajednice.³²

Već pismo trećeg biskupa Rima, Klementa, upućenog Korinćanima, ne sadrži ništa od one novosti koju je Isus donio po pitanju žena. On naprotiv hvali Korinćane što su zadržali žene pod *zakonom podređenosti* (usp. 1Kl 1, 3) te ih potiče da ih uče kako da čuvaju svoj jezik u uzdržljivosti *pomoću šutnje* (usp. 1Kl 21, 6).³³ Tako se kršćanske žene vraćaju u sjenu iz koje su izašle unatrag pola stoljeća.

29 Ta razlika nije samo fizička nego i duhovna, o čemu svjedoči poteškoća koju imaju duhovnici u razumijevanju ženske duše. Usp. I. Platovnjak, »Osobine duhovnih pratilaca Bogu posvećenih žena«, *Obnovljeni život* 65, Zagreb, 2010, 202. Isto tako, sv. Terezija Avilska imala je problem u pronalaženju duhovnika koji bi razumio njezinu dušu, te opisuje u čemu je odlika onih kojima je to uspjelo. Usp. isto, 191–192.

30 Ovaj Pavlov stav jednako tako može i danas poslužiti kao odgovor također onome devijantnom stavu unutar feminizma koji potpuno želi izjednačiti ženu s muškarcem, ne poštujući njezinu, tj. njihovu različitost, lišavajući tako ženu njezine posebnosti, tj. ženstvenosti — stav koji ima za posljedicu sve veći broj feminiziranih muškaraca na početku 21. stoljeća (jer netko mora biti žena).

31 G. Biguzzi, *Paolo...*, 64.

32 Usp. J. M. O'Connor, C. Militello, M. L. Rigato, *Paolo...*, 179.

33 Usp. M. L. Rigato, »Presenza viva...«, 70–71.

2.1. *Žene neka šute!*

Svemu što je prethodno izneseno o Pavlovu pozitivnom stavu prema ulogama koje su imale žene u njegovim zajednicama, proturječi poznata rečenica iz Prve Korinćanima: *Žene na sastancima neka šute* (1Kor 14, 33b). *Ako žele što naučiti, neka kod kuće pitaju svoje muževe* (r. 35). Zabranu se opravdava time što tako i *Zakon govori* (r. 34).

Ono što najprije iznenađuje jest pozivanje na Zakon. Ono ne bi bilo čudno kad bi se uputa odnosila na palestinske crkve, koje su, za razliku od helenističkih, obdržavale Mojsijev zakon. Međutim, u temeljima Pavlove Crkve u Korintu nije bio Mojsijev (ni rabinski) zakon. Uostalom, to ne pristaje Pavlu kao čuvenom zagovorniku slobode *od Zakona*.³⁴ Ono što dodatno baca sjenu na razumijevanje onoga što se smatra »najjasnijim dekretom« o šutnji žena jest njegova proturječnost prethodnim poglavljima, u kojima Pavao stavlja na istu razinu kako prorokovanje žena i muškaraca, tako i njihovu ravnopravnost u planu stvaranja i otkupljenja (usp. 1Kor 11, 2–16). Pavao ne iznosi nikakav prigovor ženama koje mole i prorokuju u liturgijskome okupljanju (rr. 4–5), i već je izrazio svoje protivljenje tumačenju Knjige Postanka koje ženu podređuje muškarcu (usp. 1Kor 11, 11–12).

Sve spomenute nejasnoće upućuju na zaključak da Pavao nije autor ovih redaka. Malo je vjerojatno da bi Pavao sam sebi tako proturječio unutar samo tri poglavlja. Davanjem kontradiktornih uputa Korinćanima izgubio bi kredibilitet kao čovjek, kao apostol i utemeljitelj njihove Crkve. Za pretpostaviti je dakle da je retke 33b–35 dopisao netko drugi.³⁵

2.2. *Neka uče u skrovitosti!*

Slična zabrana upućena je ženama u Poslanici Timoteju. On nalaže da žena *uči u skrovitosti sa svom podložnosti* te joj zabranjuje da *poučava ili da vrši vlast nad mužem*. To opravdava time da je *stvoren najprije Adam, potom Eva* te da *nije zaveden Adam nego žena* (usp. 1Tim 2, 11–14).

Nepavlovski karakter ovih misli, osim prethodne argumentacije, potvrđuje i krivo upotrijebljen primjer Eve kao prototipa žena koje zavode muškarce. Pavao naprotiv uvijek spominje Adama kao prvog prekršitelja u padu ljudskog roda (usp. Rim 5, 12–21; 1Kor 15, 21–22). Evu spominje samo jedanput, i to kao prototip cijele zajednice (usp. 2Kor 11, 3). Prema tome, s Pavlove točke gledišta lakovjernost nije bila osobina žena, nego Crkve u Korintu, u kojoj dominiraju muškarci.³⁶

Po pitanju poučavanja treba imati na umu da je ono za Pavla jedan od darova Duha Svetoga (usp. 1Kor 12, 28), za kojima treba čeznuti (r. 31). Ne podsjeća li ova restrikcija u poučavanju upravo na židovsku zabranu ženama da proučavaju Toru, što je bilo rezervirano za muškarce (tzv. *soferim*)? Njih se pak držalo intelektualno nepogrešivima do te mjere da je suprotstavljanje njihovu tumačenju

34 Usp. G. Biguzzi, *Paolo...*, 76.

35 Usp. J. M. O'Connor, C. Militello, M. L. Rigato, *Paolo...*, 40.

36 Usp. isto, 42.

smatrano težim grijehom od neslaganja s Torom.³⁷ Žena je bila isključena iz proučavanja Svetog pisma. Taj je židovski model preslikan u Poslanici Titu, u kojoj se doduše dopušta da starice poučavaju mlađe žene, ali ne o Evandelju.

Nepotrebno je i spominjati kakve bi posljedice za današnji život Crkve imalo strogo držanje slova ovog zakona: zabranu studija teologije ženama (u koji bi ih doma uveli muževi), dok prenošenje Radosne vijesti (od strane žena) ne bi uopće dolazilo u obzir. No da je ipak nešto od ove pretkršćanske stareži zakona uspjelo ući u kršćanstvo, pokazuje zamjetno zanemarivanje teološke izobrazbe žena kroz stoljeća, posebice posvećenih žena, koje su u spoznaji Boga morale računati isključivo s Božjom milosti. A Bog im svojega prosvjetljenja nije uskratio, nego je štoviše na njih i dalje računao, pa je te nepoučene žene (jer nisu imale muževe koji bi ih poučili) učinio Crkvenim naučiteljicama, darujući im mnogo savršeniju, nadnaravnu spoznaju vječnih istina.³⁸

2.3. *Žene, budite podložne!*

Kada je riječ o bračnim pravilima o međusobnom ophođenju supružnika, žena je opet u položaju podložnosti mužu. Pavao opominje žene da se *pokoravaju svojim muževima, kao što dolikuje u Gospodinu*, a muževe da *ljube svoje žene i ne budu osorni prema njima* (usp. Kol 3, 18–19).

Oni koji osporavaju pavlovsku autentičnost Poslanice, pozivaju se na činjenicu da naredba upućena ženama proturječi jednakosti spolova koju Pavao zagovara. Ipak, postoje dva razloga koja nastoje opravdati patrijarhalno poimanje uloge žene u navedenim recima, u slučaju da ih je Pavao napisao. Prvi uzima u obzir običaj nekih skupina ljudi u Kolosima da provode tjelesnu askezu za vrijeme židovskih blagdana, jer su vjerovali da će tako moći uzići na nebo i ugledati Božje prijestolje. U tom slučaju Pavao želi svoje vjernike »spustiti na zemlju«. Druga mogućnost odnosila bi se na brakove u kojima je žena kršćanska strana, te se postavlja pitanje o tome kako se treba ponašati prema mužu poganinu te oslobađa li je njezino obraćenje bračnih obveza. Biti i dalje *podložna svome mužu* može biti *dolično* za kršćanku, jer ga na taj način može *bez riječi, pridobiti za Božju riječ* (usp. 1Pt 3, 1–2). Redak koji brani osoran stav muževa prema ženama može se odnositi na muškarce čije žene nisu kršćanke. Pavao ih opominje da ne budu osorni prema njima u slučaju da se one ne žele obratiti³⁹.

3. *Pavlovo poimanje braka*

3.1. *Podložni budite jedni drugima!*

Poslanica Efežanima donosi novost u bračnome pravilniku, koja se očituje u uzajamnom pokoravanju supružnika (usp. Ef 5, 21–33). Osim u uzajamnosti, ta

37 Usp. M. L. Rigato, »Presenza viva...«, 82.

38 Usp. E. Stein, *Znanost križa*, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1983, 98.

39 Usp. J. M. O'Connor, C. Militello, M. L. Rigato, *Paolo...*, 37.

novost nosi u sebi primjer autentičnog kršćanstva — koje se živi u služenju. Pavao ih poziva da budu *podložni jedni drugima u strahu Kristovu! Žene svojim muževima kao Gospodinu! Jer muž je glava žene...* (rr. 21–23a). Premda se posljednja dva retka čine kao povratak starim bračnim modelima, slijedi važno pojašnjenje: *muž je glava žene kao što je Krist Glava Crkve*, tj. kao što je njezin *Spasitelj* (r. 23b). Potom slijedi najkonkretniji primjer kako muževi trebaju ljubiti svoje žene: *kao što je Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju* (r. 25).

Ovdje se Efežani nalaze pred onim što je oduvijek bilo izazov kršćanstvu u odnosu na ustaljene modele bračnog zajedništva, ali i kamen spoticanja samim kršćanima, koji po pitanju ljubavi nailaze na dvije mogućnosti: ljubiti vladanjem nad drugim ili služenjem drugome.

3.2. Muževi, umrite (muški) za svoje žene!

Krist očekuje da muževi tako ljube svoje žene da su spremni i umrijeti za njih. Kao što je Krist ljubio i spasio svoje tijelo, tj. Crkvu, tako i muževi trebaju ljubiti svoja tijela, tj. žene. Jer *tko ljubi svoju ženu, sebe ljubi* (r. 28b). Kad Pavao uspoređuje muževe s Kristom, poziva ih na nasljedovanje Kristova primjera, koji nije došao da bude služen, nego da služi; ne da mu se pokoravaju, nego da sam sebe pokori (oplijeni), učini slugom (usp. Fil 2, 7). Muškarac je izgubio onu mogućnost koju je imao (prije Krista) da otpusti ženu ako nađe nešto ružno na njoj⁴⁰, jer ni Krist ne napušta svoje tijelo, tj. Crkvu kad nađe *nešto ružno* na njoj, nego je hrani i krijepi svojim tijelom i krvlju, jer *ne može mrziti svoga tijela*. Krist je svoje tijelo, Crkvu, sebi mistično združio smrću na križu i oprao je u kupelji svoje ljubavi, premda nije to unaprijed ničim zaslužila.

Od žene, koja se nekad morala jako truditi u zadobivanju milosti da ostane pod muževim krovom, Pavao očekuje da *poštuje svoga muža* (r. 33b).

3.3. Tijelo kao »otajstvo«

Apelirajući na Krista, Pavao stavlja bračnu stvarnost na puno višu razinu od one društveno–kulturološke. To čak nije ni isključivo osobna razina, nego ekleziološko–kristološka⁴¹. Njegova misao o jednome *tijelu* muškarca i žene u braku kao da priziva njegov apel upućen Korinćanima da *proslave Boga u svome tijelu* (usp. 1Kor 6, 20b).

Kad Pavao govori o tjelesnom sjedinjenju muškarca i žene, pozivajući se na Post 2, 24, reći će: *Otajstvo je to veliko* (Ef 5, 32a). Jer on u viziji tog sjedinjenja *smjera na Krista i Crkvu* (r. 32b). Ova usporedba ne iznenađuje ako se uzme u obzir Pavlovo korištenje grčke riječi *soma* za *tijelo*, koja označuje *prostor* u kojemu se čovjek predaje Bogu pod njegovu vlast, i koje ga tako povezuje s Kristom.⁴² U tom

40 Usp. Pero Vidović, »U početku stvori Bog... obitelj (Post 1, 1. 27s)«, Obnovljeni život 65, 2010, 224.

41 Usp. isto, 222.

42 Usp. Joachim Gnilka, *Teologija Novoga Zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999, 37–38.

smislu pomalo se otkriva smisao otajstva kojemu se Pavao divi, točnije, način na koji jedinstvo *jednoga tijela* supružnika navješćuje Kristovo otajstvo. Kad se kršćanski supružnici uzajamno ljube na Kristov način, utjelovljuju Krista koji kroz njih izvodi svoje djelo spasenja, tj. proslavljaju Boga koji je *tijelom* postao kako bi zahvatio i otkupio čovjekovu tjelesnost. Kao takvi, kupljeni cijenom Isusove smrti, oni više *ne pripadaju sebi* (usp. 1Kor 6, 19b), i to u dvostrukom smislu. U bračnome životu nisu gospodari vlastitog tijela, nego je *muž gospodar ženinog tijela a žena muževog* (usp. 1Kor 7, 4), a ne pripadaju sebi ni u odnosu prema Bogu, jer su njihova (otkupljena) tijela *hram Duha Svetoga* (r. 19a), Božje prebivalište.

Zaključak

Na temelju ovoga istraživanja Pavlove teološke misli nemoguće je u njoj primijetiti bilo kakav oblik diskriminacije žena. Naprotiv, Pavao će ih pohvaliti kao svoje suborce, zaštitnice; Febu će nazvati đakonom, a Juniju apostolom. Žene su u Pavlovim crkvama poučavale, propovijedale, molile i prorokovale. Dostojanstvo žene Pavao temelji u Božjem činu stvaranja muškarca i žene na Božju sliku, odakle potječe i njihova ontološka nerazdvojivost. Dok njegove poslanice naizgled sadržavaju proturječne stavove, istovremeno zorno pokazuju kako su se posebnost i novost Evanđelja mukotrpno probijale kroz ustaljene ljudske tradicije koje su ženu nastojale vratiti u stanje podređenosti. Stoga suvremena egzegeza izražava sumnju o Pavlovu autorstvu onih redaka koji ženu žele ušutkati i podrediti muškarcu.

Saint Paul and Women

Jasmina Juroš^{*}

Summary

Saint Paul has more to say about women than any other New Testament author. He writes of women who had a particular role in the Early Church. His teaching allows us to study the women who were among Jesus' followers and so to understand why Christianity meant Good News for women also. The purpose of this article is to cast a light both upon Paul's theoretical and his actual attitude towards women. They too were his close co-workers and their role in the Early Church was no different from that of men. Women were at the head of house churches where they utilized their God-given charisma for the building up of the Church. Their equality with men was secured through baptism which, unlike circumcision, made it possible for women also to become members of the saved nation. However, certain controversial verses exhibit contradictory points of view on the role of women, thus casting doubt upon Paul's authorship of the said verses.

Key words: Paul, Early Church, women, men, ministry, equality, difference, marriage

^{*} Jasmina Juroš, M. A. in Theology, Pontifical University of the Holy Cross. Address: Piazza di Sant'Apollinare 49, 00186 Rome, Italy. E-mail: jjuros2008@gmail.com